

Asiantuntijatyön kielestä

Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö (toim.): *Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011. 249 s. ISBN 978-952-222-265-7.

Nykypäivän tavanomaisen asiantuntijatyön olemus on pitkälti viestinnällinen, eli ihmiset puhuvat ja kirjoittavat työseen. Työn eri vaiheiden näkyviä merkkejä ovat esimerkiksi kokouskeskustelut, palaverit, raportit ja muistiot, ja tyypillistä on myös, että työn näkyvä lopputulos on viestinnällinen teko – tai ainakin tällä teolla on viestinnällinen muoto. Silloinkin, kun työn tulos on jotain muuta kuin viestintää, esimerkiksi materiaallinen artefakti, kuten rakennus, on kieli ollut keskeinen osa työtä: raportit, kokoukset, ohjeet, suunnitelmat ovat mahdollistaneet rakennuksen tekemisen.

Marjut Johanssonin, Pirkko Nuolijärven ja Riitta Pyykön toimittama *Kieli työssä: Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* tarttuu työn ja kielen yhteiskunnalliseen kontekstiin avaten erilaisia näkymiä kielen asemaan ja kielten suhteisiin suomalaisessa asiantuntijatyössä. Aiheiden käsittelyä värittävät pääosin haastattelujen kautta saadut yksittäisten ihmisten työnteon kokemukset sekä erilaisissa teksteissä näkyvät jäljet työstä ja työelämän muutoksista. Sosiolingvisti-
sestä perspektiivistä tarkasteltuna kirjan artikkelien voitaisiinkin katsoa edustavan makrososiolingvististä tai kielisosiologista näkökulmaa työelämän kieleen.

Huomattavan paljon painoarvoa erilaisista töistä, yhteisöistä ja ammatilli-

sista käytännöistä saavat osakseen tutkimus, yliopistot tai tutkimuslaitokset sekä tutkimuksen tekeminen. Muitakin töitä, työorganisaatioita ja ammatillisia käytäntöjä (esimerkkeinä sosiaali- ja hoiva-alan työ ja käännöstulkin työ) kirjan artikkeleissa esitellään, mutta yliopistot ja tutkimus ovat silti kirjan hallitsevat työelämäkontekstit. Eri artikkelien tarkastelutavat sen sijaan eroavat toisistaan suuresti, eikä kirjalle kovin helposti voikaan löytää yhteistä tieteellistä nimittäjää. Esimerkiksi teoreettinen tai metodinen samankaltaisuus ei kuitenkaan ole kirjan näkyvä tarkoitus, sillä tieteellisen puheenvuoron sijasta kirja tuntuu kokonaisuutena tähtävän jonkinlaiseen yleiseen katsaukseen ja esimerkkeihin siitä, millä tavoin kieltä osana työtä voidaan tarkastella.

Kokonaisuus on melko heterogeeninen. Kirja on jaettu johdannon ja epilogin lisäksi neljään osioon, joissa kussakin on kaksi artikkelia: osiot ovat ”Kielen valta tieteessä ja tiedeyhteisössä”, ”Organisaatioiden kielivalinnat: suomi – ruotsi – englanti”, ”Kieli, kansainvälinen asiantuntijatyö ja tiedon rakentaminen tutkimusyhteisössä” ja ”Työ kirjaamisena ja tekstien tuottamisena”. Jo osioiden otsikoinnista voidaan päätellä, että kirjassa on kyse muutamista eri näkökulmista tehdyistä katsahduksista työn ja kielen yhteyteen. Hienoisesti häiritsevää kuitenkin on, miksi valtavan laaja ja monella tapaa kiinnostava kieli työssä -teema on kiteytetty juuri mainittuihin osioihin – varsinkin kun osioiden ja niissä olevien artikkelien keskinäinen vuoropuhelu jää vähäiseksi.

Valinnat ja valta

Kirjan hallitsevimpiä teemoja on kysymys yliopistoyhteisön ja tutkimusryhmien kielivalinnoista. Valinnan käsite on toki tässä yhteydessä pulmallinen, sillä kovinkaan paljon ei valinnanvaraa esimerkiksi yksittäiselle tutkijalle jää: kansainvälisten tutkijaryhmien työkieli on englanti, vaikkakin samaan aikaan monikielisyys ja rinnakkaiskielisyys tulevat eri artikkeleissa haastateltujen tutkijoiden kokemuksissa esiin rikkautena. Artikkelit eivät juurikaan raportoi asiaan liittyviä yksittäisten työntekijöiden ongelmia tai haasteita. Helsingin yliopistoa kieliyhteisönä käsittelevässä artikkelissaan Mirja Saari tosin esittelee myös sellaisia opiskelijoiden näkemyksiä, joissa esimerkiksi erikielisten palvelujen saatavuuteen kiinnitetään myös kriittistä huomiota.

Yliopistokoulutuksen englannistuminen ja eri kielten käyttöala ja -tapa sekä opetuksessa että tutkimuksessa ovat ideologisesti seurauksellisia asioita, joilla on vaikutuksia valtasuhteisiin ja myös työntekijöiden identiteettiin. Teema on kirjassa yliopistojen ja tutkimusryhmien tapauksessa kuitenkin melko implisiittinen, eikä – kirjan artikkeleissa siteeratujen äänten perusteella – tunnu herättävän kovin voimakkaita tunteita. Kirjan artikkeleissa tarkasteltujen asiantuntijatyöläisten näkökulman voisi kokoavasti esittää niin, että käytetään sitä kieltä, jota työssä tarvitaan – sen kummemmin asiaa problematisoimatta. Kirjassa esitetyt kuvaukset muiden kuin äidinkielen käytöstä työssä tuntuvatkin pääosin rakentavan sellaista identiteettikertomusta, jossa työkieli kytkeytyy voimakkaasti työidentiteettiin ja myös rajautuu siihen.

Kriittisiäkin ääniä kielenvalintaan löytyy, kun kirjassa kurkistetaan yrityskielen

valinnan politiikkaan: Eero Vaaran, Janne Tienarin, Rebecca Piekkarin ja Risto Sän-tin suomalaisen Merita-pankin ja ruotsalaisen Nordbankenin 1990-luvun lopun fuusiosta kertova artikkeli tarttuu valtaan ja kielivalinnan seurauksiin kertoessaan siitä, millaisia jännitteitä sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa että organisaation eri tason toimijoiden näkemyksissä ja kokemuksissa esiintyi pankin konsernikieltä valittaessa. Kirjoittajat todistavat sekä teoreettisesti että myös käytännön esimerkkien kautta, kuinka kielen valinta vaikuttaa sosiaalisen kanssakäymisen muotoihin ja mahdollisuuksiin, työntekijöiden identiteettikokemukseen ja koko organisaation valtarakenteiden muuttumiseen.

Kielen asema työssä – työn asema kielessä?

Kieli työssä -otsikkoon liittyy helposti ajatus siitä, että kirjassa tarkasteltaisiin kielellistä vuorovaikutusta, jolla asiantuntijatyötä tehdään. Ulla Tiirilän sosiaali- ja hoiva-alan työstä kertovassa artikkelissa samoin kuin Maija Tanhuamäen ja Liisa Tiittulan artikkelissa kirjoitustulkkausten haasteista työn tekemisen analyysi on esillä: molemmissa artikkeleissa korostuu työn luonne tekstien ja puheen vuorovaikutuksena ja erityisesti kirjaamiskäytäntöjen vaikutus työn tekemisen tapaan. Juuri tällaisista näkökulmista käsin kielentutkimuksellinen ja yhteiskuntatutkimuksellinen keskustelu kohtaavat menetelmällisellä tasolla. Tärkeä kielentutkimuksellinen kontribuutio työelämän tutkimukselle on se, että kielentutkimuksen – varsinkin tekstien ja puhutun vuorovaikutuksen – analyysimenetelmien avulla voidaan osoittaa, miten kieli erilaisten valintojen systeeminä vaikuttaa työntekoon todellisissa tilanteissa.

Pääosin kieltä työssä kuitenkin tarkastellaan kirjassa sen kannalta, millaisen sijan ja aseman etenkin haastatteluaineistojen informantit kielelle antavat tai miten erilaiset sosiaaliset käytännöt määrittävät työn kielellistä luonnetta. Marjut Johanssonin CERN:n suomalaistutkijoita käsittelevässä artikkelissa kuten myös Jussi Jauhiaisen ja Johanna Hautalan tiedon jalostumista yliopistoissa käsittelevässä artikkelissa tarkastellaan käsityksiä työn tekemisen kielellisestä ja viestinnällisestä luonteesta. Seppo Poutanen ja Anne Kovalainen – episteemisistä yhteisöistä ja tiedepolitiikan kielestä puhuesaan – kääntävät puolestaan katseen siihen, miten tiedepolitiikka tuottaa, legitimoii ja antaa muodon tutkimustyön kielellisille käytännöille. Riitta Pyykön tulevaisuusraporttien työstä maalaamaa kuvaa käsittelevä artikkeli sekä Pirkko Nuolijärven *työ*-sanankäytön historiaa tarkasteleva artikkeli kääntävät kiinnostavasti kirjan näkökulman siihen, miten työ ja sen tekeminen näkyvät kielessä. Tällaisista näkökulmista käy mainiosti ilmi, kuinka kieli teksteinä koodaa niitä merkityksiä ja merkitysten muutoksia, jotka liittyvät työn yhteiskunnalliseen muutokseen.

Lopuksi: työkielen käsite

Artikkelit ovat tekijöidensä näköisiä; kirjoittajien taustat ja erilaiset tieteenalat tulevat selvästi näkyville niissä tieteellisissä kehyksissä, joihin itse kukin kirjoittaja artikkelinsa kiinnittää. Kirjan ansio onkin poikkitieteellisen vuoropuhelun edistäjänä yhdistää samoihin kansiin ja saman teeman alle erilaisia tieteellisiä perspektiivejä. Kielen asemaa yhteiskunnassa pohtivan kielentutkijan näkökulmasta tämä on arvokasta, sillä kirja avaa

hyvin joitakin näkymiä siihen, miten esimerkiksi johtamis- ja organisaatiotutkijat tai sosiologit kieltä ja työelämää tarkastelevat. Kirjan sosiologissävytteiset artikkelit esittelevät näkemyksellisesti ja konkreettisten esimerkkien kautta esimerkiksi vallan ja toimijuuden, hiljaisen ja kokemuksellisen tiedon ja episteemisen yhteisön käsitteitä, jotka sisältävät runsaasti potentiaalia kielen asemasta ja kielenkäytöstä työelämässä kiinnostuneelle kielisosiologialle.

Kirjassa on monellakin tapaa kyse työkielistä, ja työkielen käsite tulee vielä kirjan lopuksi esiin artikkelien kirjoittajatiiedoissa, joissa erikseen mainitaan kirjoittajien työkielet. Käsite on jo itsessään sinänsä mielenkiintoinen: se implikoi työn tietynlaista rajallisuutta ja potentiaalisia muita tai muiden elämänaluiden kieliä. Samalla se viittaa erityiseen ammatilliseen identiteettiin tai työidentiteettiin, jonka rakentumisessa esimerkiksi oman ja vieraan kielen suhteilla ja kielten rinnakkaisuudella sekä kielitaidolla on keskeinen asema.

Kirjoittajien kuvaukset työkielistä ovat kiintoisia. Vain yhden kirjoittajan kirjoittajatiiedoissa työkieleksi mainitaan pelkkä suomi, kun taas kaikkien muiden työkieliksi mainitaan vähintäänkin suomi ja englanti. Englannin ennen suomea mainitsee vain yksi kirjoittajista, mikä on siinä mielessä mielenkiintoista, että monet tähänkin kirjaan kirjoittaneista tutkijoista epäilemättä sekä opettavat englanniksi että myös kirjoittavat tutkimuksensa pääosin englanniksi. Muitakin kieliä kuin suomi ja englanti työkielikuvauksissa esiintyy, mutta pääosin muut kielet liittyvät kirjoittajien edustamiin kieliai-neisiin. Kuvausten perusteella suomella olisi joka tapauksessa Suomessa melko lailla vankkumaton jalansija – kiinnos-

tavaa olisi kuitenkin nähdä esimerkiksi etnografisen tutkimuksen kautta, miten vaikkapa juuri akateemiset työläiset arkisissa työaskareissaan kielten välillä navigoivat ja millaista mahdollista systema-

tiikkaa ja myös valta-asetelmia liittyy erilaisiin kielenkäyttötilanteisiin.

PEKKA PÄLLI
etunimi.sukunimi@aalto.fi

Kielipoliittista keskustelua

Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.): *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipoliitikkaan.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 160 & Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1262. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010. 439 + ii s. ISBN 978-952-222-170-4.

Hanna Lappalaisen, Marja-Leena Sorjosen ja Maria Vilkunan toimittama *Kielellä on merkitystä: Näkökulmia kielipoliitikkaan* antaa lukijalleen tuoretta ja monipuolista tietoa kielipoliitikasta ja sen vaikutuksesta arkielämäämme. Toimittajien mukaan se on tarkoitettu sekä oppi-että tietokirjaksi niin opettajien, yhteiskunnallisten vaikuttajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden kuin kaikkien muidenkin kielestä ja kielipoliitikasta kiinnostuneiden kansalaisten käyttöön. Kirjan tavoitteena on kansalaisten kielipoliittisen tietoisuuden lisääminen ja huomion kiinnittäminen niihin joskus tahattomiinkin tapoihin, joita kielellisiin käytänteisiin vaikuttamisessa käytetään.

Teos koostuu yhteensä 14 artikkelista, jotka on jaettu aiheittain viiteen eri

jaksoon. Artikkelien kirjoittajat pohtivat muun muassa seuraavia kysymyksiä: Vaatiiko tiede englannin käyttöä? Miten yritysten kielipoliitikka käy ilmi? Mihin kielenhuollon normit perustuvat ja millaisia seurauksia normittamisella voi olla? Kirjan jaksot muodostavat jatkumon siten, että ne alkavat tietoisimmasta kielipoliitikasta ja päätyvät implisiittisiin kysymyksiin.

Kirjan artikkelit ovat keskenään erityyppisiä, eikä niitä kaikkia ole tässä mahdollista tarkastella kovin yksityiskohtaisesti. Siitä syystä pyrin luomaan kokonaisuuden yleiskuvan ja tuomaan lisää näkökulmia siinä avattuun keskusteluun.

Naapurimaittemme kielipoliittiset linjaukset

Kirjan ensimmäinen jakso tarkastelee kielipoliitikkaa Pohjoismaissa ja Baltiassa. Marika Tandefeltin, Anneli Sarhimaan ja Karl Pajusalun artikkelit tuovat laajempaa perspektiiviä siihen kielipoliittiseen keskusteluun, jota Suomessa on viime vuosina käyty ja käydään edelleen.

Pohjoismaissa on ilmestynyt kaikkiaan yhdeksän kielipoliittista toiminta-